

Terminologijos renginiai Lietuvių kalbos institute

JOLANTA GAIVENYTĖ-BUTLER, DIANA ŠILOBRITAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

2011 metų spalio mėnesį Lietuvių kalbos institute vyko du terminologijos renginiai.

Tarptautinę mokslinę konferenciją *Terminologijos metodologija, jos taikymo dabartis ir ateitis* Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras surengė kartu su tarptautiniu terminologijos informacijos centru Infoterm. Spalio 12–13 dienomis vykęs renginys buvo skirtas Terminologijos komisijos įkūrimo 90-mečiui. Šios, prie Švietimo ministerijos įsteigtos, Komisijos veikloje dalyvavo nemažai žymių to meto mokslo ir visuomenės veikėjų – Kazimieras Būga, Jonas Jablonskis, Pranas Mašiotas, Antanas Smetona, Juozas Tumas-Vaižgantas, Antanas Vireliūnas ir kiti. Penkerius metus dirbusi Komisija apsvarstė ir patvirtino nemažai įvairių sričių terminų, kurių dalis pateikta 1924 m. išleistame žodyne *Įvardai, arba terminai, priimti Terminologijos komisijos*. Komisijos veikla, nors ir sulaukusi prieštarų vertinimų, buvo pirmasis bandymas organizuotai norminti lietuvišką terminiją.

Konferencijoje dalyvavo pranešėjai iš Airijos, Austrijos, Baltarusijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Rusijos, Vengrijos ir Vokietijos.

Pirmą konferencijos dieną pranešimai skaityti anglų kalba. Daugiausiai dėmesio skirta terminologijos mokslo raidos, terminijos plėtros, informacinių ir komunikacinių technologijų kūrimo ir taikymo terminologijos darbe, taip pat terminologijos ir specialybės kalbos mokymo klausimams.

Du pirmieji pranešimai buvo skirti terminologijos mokslo raidai. Kvietinis pranešėjas Heribertas Pichtas apžvelgė terminologijos, kaip atskiros disciplinos, atsiradimo priežastis ir prielaidas, taip pat standartizacijos, vokiškai kalbančiose šalyse atsiradusio Wirtschaftslinguistik judėjimo, E. Wüsterio, E. Drezeno ir D. S. Lotte's darbų bei L. Hoffmanno pasiūlyto modelio įtaką terminologijos raidai. Apžvelgdamas terminologijos mokyklas pranešėjas atkreipė dėmesį į tai, kad pagrindiniai šių mokyklų požiūriai į

terminologijos teoriją nesiskiria. H. Pichto nuomone, terminologija – savarakiška šiuolaikinės kalbotyros disciplina, kuriai būdingas metadisciplininis pobūdis. Sergiuszas Grinevas-Griniewiczzius (Balstogės universitetas, Maskvos humanitarinis pedagoginis institutas) pastebėjo, kad į terminologijos mokslo istoriją galima žvelgti kaip į specialiosios leksikos tyrinėjimo metodų raidos istoriją. Jis aptarė skirtingais laikotarpiais taikytus sisteminių, tipologinių, semiotinių, parametrinių požiūrius, terminų darybinės analizės ir apgėžiamumo metodus bei paties pranešėjo pasiūlytą antropolingvistinį požiūrį. Ágota Fóris (Karolio Gasparo universitetas, Budapeštas) kalbėjo apie terminologijos ir teksto lingvistikos sąsajas. Iš septynių teksto požymių ypatingą dėmesį pranešėja skyrė koherencijai, kalbėjo apie terminijos vaidmenį užkoduoiant žinias tekste ir jas dekoduoiant. Dublino miesto universiteto airių kalbos padalinio Fiontar darbuotojų Briano Ó Raghallaighio ir Gearóido Ó Cleircíno pranešimas buvo skirtas airių kalbos terminams daugiakalbėje Europos Sąjungos institucijų terminologijos duomenų bazėje IATE. Airių kalbai tapus oficialia Europos Sąjungos kalba, išaugo airiškos terminijos poreikis. Pranešėjai pasidalijo terminijos kūrimo ir tvarkybos patirtimi, supažindino su šia darbą dirbančiomis Airijos institucijomis ir terminų banku. Valentína Skujiņa iš Latvijos universiteto Latvių kalbos instituto ir Ilze Irēna Ilziņa iš to paties universiteto Matematikos ir informatikos instituto kalbėjo apie vertimo įtaką latvių terminijos raidai ir tarptautinių terminologijos standartų svarbą terminijos darninimui.

Popietinį posėdį pradėjusio kito kviestinio kalbėtojo – Infotermo direktoriaus Christiano Galinskio pranešime daugiausia dėmesio buvo skirta turinio suderinamumo svarbai ir tarptautinių standartų reikšmei siekiant suderinamumo. Standartizavimo temą tęsė Klaus-Dirk Schmitzas iš Kelno taikomųjų mokslų universiteto, kalbėjęs apie tarptautinių standartų naudą keičiantis terminologiniais duomenimis. Liudmila Ryčkova (Jankos Kupalos Gardino valstybinis universitetas) skaitė pranešimą apie specialiosios kalbos mokymą. Pranešėja pastebėjo, kad kuriantis žinių visuomenei terminologija tampa vis svarbesnė ne tik tam tikros srities specialistams, bet ir platesniame sociokultūriniame kontekste. Sergejaus Šelovo iš Viktoro Vinogradovo Rusų kalbos instituto (Maskva) pranešimas buvo skirtas numanomai informacijai terminologijos žinių bazėje.

Antra konferencijos diena buvo skirta lietuvių terminologijai. Pranešimai skaityti lietuvių kalba. Rytiniame posėdyje kalbėta apie įvairių sričių lie-

tuvių terminijos raidą, Terminologijos komisijos veiklą ir jos vaidmenį lietuvių terminologijos istorijoje.

Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro vadovė Albina Aukso-riūtė apžvelgė Terminologijos komisijos (1921–1926) veiklą – aptarė šios Komisijos uždavinius ir nuveiktus darbus, įvertino jų reikšmę tolesnei terminologijos plėtrai Lietuvoje. Vincentas Drotvinas iš Vilniaus eduko-logijos universiteto supažindino klausytojus su amatininkų nomenklatū-ra senuosiuose raštuose ir XVII–XVIII a. dvikalbės leksikografijos dar-buose. Medžiaga buvo aptariama keliais aspektais: pranešėjas analizavo terminų pateikimo žodynuose ypatumus, amatininkų specializaciją, rytų aukštaičių ir vakarų aukštaičių žodynų kilmę, pavadinimų vartosenos is-toriją ir kt.

Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centro darbuotojai kalbėjo apie atskirų mokslo sričių terminijos istorijos dalykus. Palmira Zemlevičiūtė apžvelgė laikraščio *Keleivis* (1849–1880) straipsnių apie sveikatą terminų kilmę ir sinonimiją, atkreipdama dėmesį į medicinos terminais netapusius žodžius. Apie rūšinius statybos liaudies terminus kalbėjo Robertas Stun-žinas, pabrėždamas, kad terminų analizė giminės ir rūšies atžvilgiu yra svarbus terminologijos uždavinys. *Baltijos šalių floroje* (1993–2003) var-tojamų lietuvių ir latvių augalų genčių vardų kilmę aptarė Solvita Laba-nauskienė. Pranešėja sugretino kelias baltų kalbų augalų genčių vardų grupes ir akcentavo lietuvių ir latvių kalbų augalų genčių vardų panašu-mus ir skirtumus. Diana Šilobritaitė analizavo XIX a. pabaigos–XX a. pradžios lietuvių visuomenės veikėjo Petro Vileišio aritmetikos vadovė-lyje *Keturi svarbiausieji veikalai aritmėtikos* (1886) vartojamų terminų kūrimo būdus ir priemones bei lygino juos su dabartiniais matematikos mokslo terminais. Asta Mitkevičienė kalbėjo apie Terminologijos komi-sijos vaidmenį lietuvių literatūros mokslo terminijos istorijoje ir apžvel-gė, kurie literatūros mokslo terminai buvo svarstomi šioje Komisijoje. Atskirai pranešėja aptarė literatūros terminų sinonimiją. Alvydas Umbra-sas nagrinėjo rankraštinio rusų–lietuvių kalbų teisės terminų žodyno (1920) sandarą. Anot pranešėjo, aptariamojo žodyno sandara terminų žodynams nėra būdinga.

Popietiniame posėdyje svarstytos šiuolaikinės lietuvių terminologijos problemos. Audra Ivanauskienė (Valstybinė lietuvių kalbos komisija) pri-statė Komisijos terminologijos darbą. Ji akcentavo siekį užtikrinti taisyk-lingos terminijos sklaidą, taip pat atkreipė dėmesį į Lietuvos ir Europos

Sąjungos institucijų ir specialistų bendradarbiavimą terminų vartojimo klausimais. Egidijus Zaikauskas iš Europos komisijos Vertimo raštu generalinio direktorato Lietuvių kalbos departamento kalbėjo apie lietuvių terminologiją Europos sąjungos institucijose: aptarė vertimo ir teksto terminologiją, teisinį nuoseklumą, dokumentų vertimo trukmę ir kt. Reginos Kvašytės iš Šiaulių universiteto pranešimo tikslas buvo nustatyti lietuvių ir latvių kalbų terminologijos metakalbos ypatumus remiantis mokslo darbais ir žodynais. Ji nagrinėjo terminų, sudarytų su šaknimi *termin-*, mikrosistemą lietuvių ir latvių kalbose. Autorių kolektyvo – Erikos Rimkutės, Gintarės Grigonytės, Andriaus Utkos ir Loic Boizou – iš Vytauto Didžiojo universiteto parengtame pranešime buvo pristatyti bandymai automatiškai nustatyti lietuvių kalbos terminus naudojant lingvistinį metodą. Akcentuota, kaip naudojant tam tikras kompiuterines programas galima pagreitinti galimų terminų nustatymo procesą. Gintautas Grigas ir Tatjana Jevsikova iš Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyriaus skaitė pranešimą apie anglų–lietuvių kalbų kompiuterijos frazynus. Didžiausias dėmesys buvo skirtas priemonėms, kurias naudojant paspartėtų programinės įrangos lietuvinimas ir pagerėtų terminų vertimo kokybė. Markas Paura iš Vilniaus universiteto Vertimų studijų katedros kalbėjo apie sąvoką *kompiuterių virusas* ir tarpdalykinį šios sąvokos pobūdį. Vilijos Cieliešienės iš Kauno technologijos universiteto pranešime apžvelgta lietuviškų įvairiakilmių sinonimiškų kompiuterijos terminų sandara, nagrinėta, kokius terminus linkę vartoti studentai, aptariami veiksniai, lemiantys vienokį ar kitokį pasirinkimą. Eglė Dumšienė iš Šiaulių valstybinės kolegijos analizavo informacinių sistemų technologijos studijų programos baigiamųjų projektų kompiuterijos terminų vartoseną. Pranešėja įvardijo šių terminų klaidų grupes (svetimybės, terminų darybos ir formos ir kt.). Vilniaus universiteto studentė Agnė Strelkauskytė nagrinėjo socialinio tinklo *Facebook* svetainės leksiką ir terminiją, kuri buvo palyginta su kitų tinklų svetainėmis.

Konferencijos darbą apibendrina Terminologijos centro darbuotojas Alvydas Umbrasas.

Lietuvių kalbos instituto interneto svetainėje galima rasti konferencijos programą ir tezes. Dalis konferencijos pranešimų pamatu parengtų straipsnių skelbiama šiame *Terminologijos* numeryje, dar keli straipsniai bus spausdinami devynioliktame žurnalo numeryje.

Spalio 17–18 dienomis Terminologijos centro surengtame **terminologijos seminare** paskaitas skaitė vienas žymiausių Europos terminologų – profesorius emeritas Heribertas Pichtas. Kaip dėstytojas jis dalyvavo šešiolikoje šalių surengtuose terminologijos mokymuose, kaip kviestinis profesorius dėstė Norvegijos ekonomikos mokykloje (Norges Handelshøyskole), daug metų dirbo Kopenhagos verslo mokykloje (Copenhagen Business School (Handelshøjskolen)). Jo tyrinėjimų sritys: teorinė ir taikomoji terminologija, specialioji kalba (LSP), žinių tvarkyba ir terminų bankai, kalbos ir terminologijos planavimas, terminologijos mokymas, profesinė komunikacija. Profesorius Heribertas Pichtas – pirmasis terminologas, apdovanotas Eugeno Wüsterio prizų, kurį nuo 1997 m. už nuopelnus terminologijos srityje teikia tarptautinis terminologijos informacijos centras Infoterm. 2007 m. John Benjamins leidykla išleido jo garbei skirtą terminologijos straipsnių rinkinį *Indeterminacy in Terminology and LSP* (red. Bassey Edem Antia).

Pirmą seminaro dieną prof. H. Pichtas skaitė tris paskaitas. Paskaitoje *Terminology, LSP and professional communication (Terminologija, specialioji kalba ir profesinė komunikacija)* kalbėta apie terminologijos disciplinos raidą, jos vietą tarp kitų kalbotyros disciplinų, terminijos ir specialiosios kalbos santykį, jų svarbą profesinei komunikacijai ir žinių perdavimui apskritai. Paskaita *Object, concept and their representational forms (Objektas, sąvoka ir jų vaizdavimo formos)* buvo skirta pagrindinėms terminologijos sąvokoms ir terminams. Profesorius kalbėjo apie objekto, sąvokos ir termino sampratą, objektų klasifikacijas, sąvokų ekstenciją ir intenciją, terminų kūrimo lingvistinius, sociolingvistinius ir metodologinius principus, terminų apibrėžtis, terminologinius junginius, nežodines sąvokų vaizdavimo formas ir jų įtraukimo į terminologinių duomenų bazes svarbą, apžvelgė pagrindinių terminologijos terminų apibrėžtis tarptautiniuose standartuose, atkreipė klausytojų dėmesį į jose pasitaikančius nenuoseklumus. Paskaitoje *Knowledge ordering at conceptual level (Žinių tvarkyba sąvokų lygmeniu)* kalbėta apie ryšius tarp objektų, tarp sąvokų bei tarp sąvokų ir terminų.

Antrą seminaro dieną nagrinėtos dvi temos. Paskaita *Language planning and terminology planning (Kalbos ir terminologijos planavimas)* buvo skirta kalbos planavimo tikslams, priemonėms ir institucijoms, terminologijos planavimo lygmenims ir būdams, terminijos standartizavimui bei kalbų santykiams įvairiose veiklos srityse aptarti. Paskaitoje *Indeterminacy, the*

sciences and professional communication (Neapibrėžtumas, mokslai ir profesinė komunikacija) H. Pichtas kėlė klausimą, ar neapibrėžtumas ir apibrėžtumas yra tikra dichotomija, pasiūlė sąvokos kaip mąstymo vieneto, sąvokos kaip žinių vieneto ir sąvokos kaip pažinimo vieneto apibrėžtis, atkreipė dėmesį į tai, kad reikėtų skirti epistemologinį neapibrėžtumą ir tekste vartojamo termino (sąvokos atvaizdo) nulemtą neapibrėžtumą, ir parodė, kaip galima taikyti terminologijos metodus siekiant terminologinio vieneto apibrėžtumo.

Seminaro dalyviams įteikti pažymėjimai.

Gauta 2011-12-05

Jolanta Gaivenytė-Butler
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas jolantagb@lki.lt

Diana Šilobraitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas dianas@lki.lt